

Φωνή-Λόγος

Ο «λόγος» σε αντιδιαστολή προς την «φωνή» των ζώων δηλώνει το συμφέρον και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο. Η επικοινωνία ως προς το δίκαιο και το άδικο (η σύλληψη και έκφραση ηθικών εννοιών) δημιουργεί την οικία και την πόλη.

Με λίγα λόγια ο λόγος βοηθάει τον άνθρωπο να διαμορφώσει την ηθική συνείδηση, η οποία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την συγκρότηση της πολιτικής κοινωνίας. Ο λόγος δεν μπορεί να νοηθεί εκτός κοινωνίας και ο άνθρωπος μαθαίνει να χρησιμοποιεί τον ηθικό και γλωσσικό κώδικα της κοινότητας μέσα στην οποία ζει. Δηλαδή η σχέση τους και η εξάρτησή τους είναι αμφίδρομη.

Μπορούμε να πούμε ότι η φωνή είναι αναγκαία για το ζῆν ενώ ο λόγος για το εὖ ζῆν. Επομένως έχουμε την φυσική πορεία : λόγος >>> ηθική συνείδηση >>> πολιτική κοινωνία (= που χαρίζει στον άνθρωπο την ευδαιμονία).

Να αναφερθεί πως ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει κάποια ζώα πολιτικά όντα, με την μεταφορική σημασία βέβαια, δηλαδή είναι τα ζώα που αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα. Ως πολιτικά όντα ο Αριστοτέλης αναφέρει την μέλισσα, το μυρμηγκί, κ.λπ.

Νόημα 7ης διδακτικής ενότητας

σημασία της φρόνησης
και της αρετής

Η φρόνηση και η αρετή, ειδικά η δικαιοσύνη, είναι τα στοιχεία που θεωρούνται απαραίτητα για την συγκρότηση και θεμελίωση της πολιτικής κοινωνίας· έτσι μας αποδεικνύει ο Αριστοτέλης στην 7η διδακτική ενότητα του παρόντος βιβλίου· και αυτό γιατί οι ηθικές αξίες είναι απαραίτητες για την κοινωνική συνοχή, την αλληλεγγύη και, ως εκ τούτου, την ομαλή συμβίωση.

Γι' αυτό γεννιέται εφοδιασμένος από την φύση με όπλα (λογική), για να υπηρετήσει την φρόνηση και την αρετή, ειδικά την δικαιοσύνη, η οποία υπάρχει μόνο μέσα σε πολιτικά οργανωμένη κοινωνία.

Όμως με τα όπλα αυτά (λογική, συνείδηση), αν ο άνθρωπος δεν υπηρετήσει την φρόνηση και την αρετή (δικαιοσύνη), και τά χρησιμοποιήσει για τις αντίθετες αξίες, τότε γίνεται το πιο άγριο και το πιο επικίνδυνο ζώο από όλα τα θηρία και δεν υπάρχει κακό που να μη μπορεί να τό κάνει. Τότε εξαγριώνεται αυτός, γίνεται το χειρότερο έμβιο όν και παράλληλα διαλύεται η πολιτική κοινωνία, αφού λείπει το αναγκαίο συστατικό της, η δικαιοσύνη, που συγκρατεί την τάξη.

Προϋπόθεση της ευτυχίας και του εξευγενισμού του ανθρώπου, αλλά και της ευπραγίας της πόλεως είναι ο άνθρωπος με τα φυσικά του όπλα (λογική, συνείδηση) να υπηρετήσει την δικαιοσύνη μέσα στους κόλπους της πόλεως. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή αν υπηρετήσει την αδικία, τότε και ο άνθρωπος αποκτηνώνεται και η πόλη δυσπραγεί.

Δικλείδα ασφαλείας για την ηθική ανέλιξη, ώστε να τελειωθεί και να μην εκτραπεί ηθικά, είναι η παιδεία.

Λόγοι συγκρότησης κοινωνίας

Η μορφή της πολιτικά κοινωνικής συνύπαρξης έγινε για δύο λόγους, είχε δύο κίνητρα :

Λόγοι επιθυμίας

α) Την έμφυτη επιθυμία του ανθρώπου για συμβίωση (Πολιτικά 1278b21 : Ακόμα και αν δεν είχαν ανάγκη ο ένας την βοήθεια του άλλου, δεν μειώνεται καθόλου η επιθυμία τους για συμβίωση).

β) Εκείνο που ωθεί τους ανθρώπους στην συμβίωση είναι το κοινό συμφέρον, δηλαδή η βελτίωση της ζωής του καθενός, η ευτυχία (ευδαιμονία) του καθενός χωριστά και παράλληλα όλων μαζί, καθώς μόνο μέσα στο πλαίσιο της πόλης μπορεί αυτό να επιτευχθεί.

«Εκείνος που πρώτος τήν συγκρότησε (ό δὲ πρῶτος συστήσας)»

Οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί ως ερμηνεία αυτής της φράσης είναι τρεις :

α) Από την στιγμή που η πόλη υπάρχει εκ φύσεως, τότε εκείνος που συγκρότησε την πολιτική κοινωνία των ανθρώπων είναι η φύση.

β) Εννοείται με το αρσενικό γένος ο άνθρωπος γενικώς ως εξής : Η σύμπραξη (επαφή και δημιουργία) του ανθρώπου με την τέχνη (η πολιτική τέχνη, και για την ακρίβεια η τέχνη ως σύστημα κανόνων, ως συστηματική μέθοδος της δημιουργίας). Δεν εννοεί βέβαια ο Αριστοτέλης κάποιο μυθικό ή ιστορικό πρόσωπο που με την τέχνη αυτή συγκρότησε την πρώτη πολιτική κοινωνία, π.χ. τον Θησέα που η μυθική παράδοση παραδίδει ότι συνοίκισε την πόλη των Αθηνών και την οργάνωσε ως πολιτειακή κοινότητα.

Εξάλλου, όπως έχει ήδη προειπεί ο Αριστοτέλης, η πόλις υπάρχει εκ φύσεως· ωστόσο, χρειάζεται η συμμετοχή του ανθρώπου, η ωριμότητά του μέσω της πολιτικής τέχνης, ώστε αυτή η δυνατότητα να γίνει πραγματικότητα.

γ) Μπορεί να υπήρξε άραγε κάποιος προικισμένος ηγέτης που δημιούργησε απότομα την πολιτική κοινότητα, κάνοντάς την έτσι να

3) ερμηνείες της φράσης

υπάρξει για πρώτη φορά, ενώ πριν από αυτόν παρέμενε απλά ως δυνατότητα; Δύσκολο να τό δεχτούμε.

Στην ιστορία, οι μεταβολές αυτού του είδους πραγματοποιούνται με αργές διαδικασίες και σταδιακά συνήθως. Επομένως, το πιο πιθανό είναι ο Αριστοτέλης εδώ να εννοεί την συνένωση κωμών και αργότερα την δημιουργία πόλεων ως πολιτικών οντοτήτων, οπότε η αναφορά στον όποιο ιδρυτή κοινότητας είναι ένας παραστατικός τρόπος να υπογραμμισθεί εμφατικά η ιστορική σημασία της τελευταίας (της πόλης δηλαδή).

Χρήση των φυσικών εφοδίων για την αδικία

Τι σημαίνει
όπλα?

Καταρχάς με την λέξη όπλα δεν νοούνται φυσικά τα πολεμικά όπλα, αλλά οι ικανότητες με τις οποίες έχει εφοδιάσει τον άνθρωπο η φύση, δηλαδή η λογική και η συνείδηση και η γλώσσα. + φυσικά ωα =

Αν κάποιος αυτές τις ικανότητες τις χρησιμοποιούν για επιβίωση διάπραξη άδικων πράξεων, αυτό είναι κάτι το ανυπόφορο, καθώς αυτές είναι προορισμένες να υπηρετούν την φρόνηση και την αρετή.

Όστόσο είναι και κάτι το ολέθριο, καθώς με την λογική μπορεί κανείς να επινοήσει πιο αποτελεσματικούς και πιο πολλούς τρόπους για να κάνει αδικίες, και μάλιστα όσο πιο ψηλό δείκτη νοημοσύνης διαθέτει τόσο πιο εύκολα και πιο μεγάλες γίνονται οι αδικίες του.

Το πιο ανειρό, το πιο αγριο και το χειρότερο ὄν

Στο σημείο αυτό, όπως και στην προηγούμενη φράση, Αριστοτέλης εννοεί τους στοχασμούς του, με τους οποίους η ηθική σκοπεύεται με την πολιτική. Ο άνθρωπος, σύμφωνα με το Αριστοτέλη, έχει την προδιάθεση και την ροπή για το αγαθό, διοικηται προκείμενος με τα όπλα που θα του επιτρέψουν να υπηρετήσει την φρόνηση και την αρετή (έτσι ώστε να αποκτήσει την ατομική ευδαιμονία, θυμήσου τὰ Ηθικά Νικομάχεια).

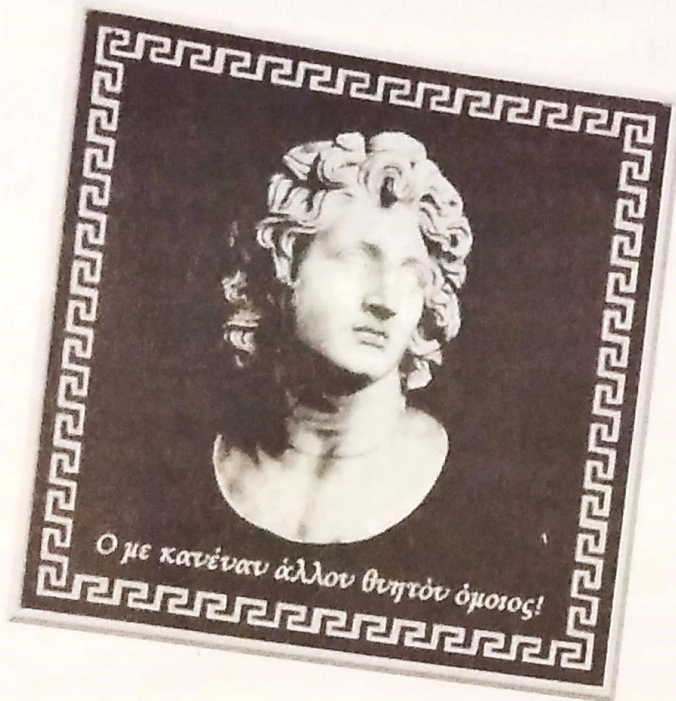
Αλλά η φυσική αυτή προδιάθεση του ανθρώπου για το αγαθό δεν προεξοφλεί ότι θα καταλήξει οπωσδήποτε σε αυτό. Είναι πιθανό να καταρακυλώσει στο κακό, αφού δεν αποκλείεται να χρησιμοποιήσει τα όπλα του για εντελώς αντίστροφο σκοπό από εκείνον για τον οποίο αυτά προορίζονταν. Τότε ο άνθρωπος θα έχει αποκοπεί από τον νόμο και την δικαιοσύνη.

Ενώ, λοιπόν, ο άνθρωπος που αξιοποίησε με επιτυχία τις φυσικές προδιαθέσεις του για το αγαθό και «τελειώθηκε» (έφτασε στον σκοπό του και τελειοποιήθηκε) είναι το καλύτερο ἔμβιο ὄν, ο άνθρωπος που αποχωρίζεται από τον νόμο και την δικαιοσύνη είναι το χειρότερο από όλα τα ἔμβια ὄντα, και αυτό διότι δεν είναι απλά αδικός αλλά διαθέτει και τα όπλα που θα του επιτρέψουν να υπηρετήσει καλύτερα την αδικία. Για αυτό και η αδικία που διαθέτει οπλά, όπως είπα πριν, είναι το πιο ανυπόφορο και ολέθριο πράγμα.

Υπερτονίζει μάλιστα τον κίνδυνο της ηθικής εκτροπής του ανθρώπου, ο Αριστοτέλης και διαβεβαιώνει ότι ο χωρίς αρετή άνθρωπος είναι 1) το πιο ανειρό ὄν (σε σχέση με τους θεούς), 2) το πιο αγριο (στις σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους), 3) το χειρότερο από όλα (στις πιο χαρακτηριστικές ζωώδεις απολαύσεις: Στις ερωτικές και σε αυτές του φαγητού).

Και στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης αναφέρεται στο ίδιο θέμα, με την φράση "μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακός θηρίου" (= ένας κακός άνθρωπος μπορεί να κάνει απείρως περισσότερα κακά από ένα θηρίο), ενώ την ίδια θέση διατυπώνει και ο Πλάτωνας στους Νόμους λέγοντας ότι ο άνθρωπος γίνεται το πιο αγριο από όλα τα ζώα της φύσης, αν δεν πάρει σωστή αγωγή. Το ίδιο

νόημα έχει και η φράση των Ρωμαίων "homo homini lupus" (= ο άνθρωπος είναι για τον άνθρωπο λύκος).

2^ο ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Η δικαιοσύνη στην πολιτική κοινωνία

τρες έννοιες της δικαιοσύνης

Ο Αριστοτέλης σε τρεις προτάσεις χρησιμοποιεί τρεις συγγενείς όρους της δικαιοσύνης. Δηλαδή, χρησιμοποιεί την δικαιοσύνη με τις έννοιες:

α) Ως «δίκη», δηλαδή το περί δικαίου αίσθημα, όπως στον Πρωταγόρα, που εμπεδώνει την τάξη στην πολιτική κοινωνία και αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία της πόλης (για την ευταξία της), β) ως «δίκαιον», δηλ. η συγκεκριμενοποίηση, η πραγμάτωση και η εφαρμογή της δίκης στον κοινωνικό βίο.

[κοινωνική διάσταση δικαιοσύνης].

γ) Ως «αρετή», δηλαδή ως ατομική αρετή, ως κορυφαία αρετή, ως η ηθική εκείνη αξία, στην οποία ενυπάρχουν όλες οι υπόλοιπες.

[ατομική διάσταση δικαιοσύνης].

Ο Αριστοτέλης ήταν αυτός που διέκρινε την ουσία και την υφή της δικαιοσύνης σε: «έξι εσωτερικών επιλογών της βούλησης με

Επομένως, η τελείωση του ανθρώπου επιτυγχάνεται στους κόλπους της πόλης, η οποία είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την ηθική προαγωγή και διάπλαση του πολίτη.

Συνοπτικά, λοιπόν, α) μόνο μέσα στην πολιτική κοινότητα καλλιεργείται και πραγματώνεται η δικαιοσύνη, β) μόνο η δικαιοσύνη εγγυάται την ευταξία στην πόλη, αλλά και γ) μόνο με την δικαιοσύνη επιτυγχάνεται η τελείωση του ανθρώπου. *μα, 8*

κρητισμός, κρηστός, κρωστώ (κρεωστώ), κρέος, κρεώστης, κρεία, κρεόγραφο, κρησιμορφία, κρησιμοποίησις, άκρηστος, δύσκρηστος, εύκρηστος, κατάκρηση, κατακρηστικός, κατακρήνημα, κρηνοκρηστος, πολύκρηστος.

έχων (Έχω): **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** Εχέφρων, Εχέμυθος, Εχεμύθεια, Εχέγγυο, έβη, έβης, καχεξία, έπιβια, ανακωχή, αποχή, δικαιούχος, διπλωματούχος, ένοχος, εξοχή, εποχή, εσοχή, πύλοχος, κατοχή, κατοχικός, κληρούχος, κληρουχία, μέτοχος, οχυρός, παροχή, πάροχος, συνοχή, κακετικός, καχεξία μειονεξία, περιεκτικός, περιοχή, πλεονεξία, προνομιούχος, ραβδούχος, σκπούχος, συνταξιούχος, σχέση, σχετικός, άσχετος, σχήμα, σχολείο.

δηλος: **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** οπλή, οπλήτης, οπλησμός, ένοπλος, άοπλος, οπλητική, οπλοφορία, οπλοκρησία, οπλοφόρος, οπλοουργείο, οπλοουργός.

ουσιώτατον: **ETYMOΛΟΓΙΑ:** ά- (στερητ.) + όσιος. **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** οσιότητα, οσιομάρτυρας.

αγριώτατον (άγριος): **ETYMOΛΟΓΙΑ:** από το ουσιαστικό ό άγρός. **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** αγριότητα, αγριέμενος, αγρότης, αγροτικός, ημιάγριος, αγριωπός, αγροίκος, αγροικία.

αφροδίσια: **ETYMOΛΟΓΙΑ:** Άφροδίτη (ως η θεά του έρωτα και των απολαύσεων του). **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** αφροδισιασμός, αφροδισιολόγος, αφροδισιαστής, αφροδισιακός.

έδωδην (έδωδη = φαγητό): **ETYMOΛΟΓΙΑ:** έδω = τρώω. **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** έδώδιμος, έδεσμα, έδεσματολόγιο.

πολιτικόν, πολιτικῆς: **ETYMOΛΟΓΙΑ:** από το ουσιαστικό πολίτης (< πόλις, αβέβαιης ετυμολογίας).

ETYM. ΟΙΚΟΓ.: πόλη, πολίτης, πολιτισμός, πολιτεία, πολιτεύμα, πολεοδομία, πολιτορκώ, πολιούχος, πολιτικολογή, πολιτογραφώ, απολίτιστος, αντιπολίτευση, συμπολίτης, ακρόπολη, κωμόπολη, μητρόπολη, μεγαλούπολη, κοσμοπολίτης.

τάξις (τάττω/τάσσω): **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** τάξη, τάγμα, τακτός, τακτική, ταξικός, τάζω, τάξιμο, τάμα, τακτικός, ταξίδι, ταγματάρχης, ταξιθέτης, ταχτοποιώ, ταχτοποιήμα, άτακτος, αταξία, απότακτος, ασύντακτος, αντιτάσσω, διατάζω, διαταγή, διάταγμα, διάταξη, διατακτική, έκτακτος, εντάσσω, ένταξη, επιταγή, επιτακτικός, επίταξη, εύτακτος, κατατάσσω, κατάταξη, κατατακτήριος, μετάταξη, παρατάσσω, παράταξη, παρατακτικός, προτάσσω, πρόταξη, προστάζω, πρόσταγμα, προσαγή, προστακτικός, προστακτική (η), συντάσσω, συντάκτης, συντακτικό, σύνταξη, σύνταγμα, συνταγματάρχης, συνταγματικός, υποτάσσω, υποταγή, υποτακτικός, ταξίαρχος, νομοταγής, λιποταξία, λιποτάκτης.

κρίσις (κρίνω): **ETYM. ΟΙΚΟΓ.:** κρίνω, κρίση, κρίμα, κρίσιμος, κριτής, κριτήριο, κριτικός, άκριτος, ακρισία, ανακρίνω, ανάκριση, ανακριτής, αποκρίνομαι, απόκριση, ανταποκρίνομαι, ανταπόκριση, ανταποκριτής, διακρίνω, διάκριση, διακριτικός, αδιάκριτος, εγκρίνω, έγκριση, επικρίνω, επικριτής, επίκριση, επικριτικός, κατακρίνω, κατάκριση, κατακριτικός, κατακριτέος, προκρίνω, πρόκριση, προκριματικός, πρόκριτος, συγκρίνω, σύγκριση, συγκριτικός, συγκεκριμένος, υποκρίνομαι, υποκρισία, υποκριτικός.

α. Λεξιλογικές

1. Να βρείτε στο κείμενο λέξεις με ετυμολογική συγγένεια με τις παρακάτω λέξεις: ιστός, έδεσμα, αριθμός, σχέδιο, χρήμα, ουσία, αγρότης, ανακοίνωση.
2. Να γράψετε από ένα συνώνυμο στην αρχαία ελληνική για τις λέξεις: πᾶσιν, βέλτιστον, φύεται.
3. ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν: Να γράψετε από μία πρόταση, χρησιμοποιώντας τις λέξεις δίκη και τάξις με διαφορετική σημασία από αυτήν του κειμένου.
4. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α με τις αντώνυμές τους της στήλης Β:

A

πᾶς

βέλτιστος

πρῶτος

μέγιστος

ἐνάντιος

ἀνοσιώτατος

ἀγριώτατος

B

αἰδημονέστατος

ἐλάχιστος

οὐδείς

εὖνους

πραότατος

ἄριστος

ἔσχατος

β. Ερμηνευτικές

1. Να δώσετε το θέμα και τη δομή της ενότητας.
2. Να αποδώσετε με δικά σας λόγια το περιεχόμενο της ενότητας.
3. Ποια είναι τα κίνητρα, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τα οποία οδηγούν τους ανθρώπους στην ολοκληρωμένη μορφή συμβίωσης της πόλης;

4. Ποιος είναι εκείνος που πρώτος συγκρότησε την πόλη; Να αναφέρετε συνοπτικά τις δύο αρμοσίες που δίνονται στη φρόνηση.
5. Γιατί ο Αριστοτέλης θεωρεί εκείνον που πρώτος συγκρότησε την πολιτική κοινωνία έναν από τους πιο μεγάλους ευεργέτες του ανθρώπου;
6. Να συμπληρώσετε με αναφορές στη φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη πως δεν υπάρχει πιο επιπόλο και πιο ολέθριο πράγμα από την αδικία που διαθέτει όπλα.
7. Σε ποια φυσικά όπλα του ανθρώπου μπορεί να αναφέρεται ο Αριστοτέλης;
8. Ποιο νόημα δίνει ο Αριστοτέλης στη δικαιοσύνη α. ως αρετή και ιδιότητα ενός ανθρώπου και β. ως κοινωνική αρετή και συστατικό στοιχείο της πολιτικής κοινότητας;
9. Ποιες είναι οι βλαβερές συνέπειες της αδικίας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη;
10. Πώς μπορεί ο άνθρωπος να καταστεί το ανώτερο και πώς το χειρότερο ον;
11. Να εντοπίσετε στην ενότητα στοιχεία που να αποδεικνύουν τον τελεολογικό χαρακτήρα της φιλοσοφίας του Αριστοτέλη.
12. Γιατί ο Αριστοτέλης αναφέρεται στη δικαιοσύνη σε ένα έργο πολιτικού περιεχομένου;
13. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις με την ένδειξη ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ.
 - α. Η συγκρότηση της πόλης οφείλεται αποκλειστικά σε ανθρώπινη παρέμβαση.
 - β. Ο νόμος και η δικαιοσύνη βοηθούν τον άνθρωπο να κατακτήσει την τελειότητά του.
 - γ. Τα φυσικά όπλα του ανθρώπου χρησιμοποιούνται για τα έργα της αρετής και της φρόνησης.
 - δ. Ο ενάρετος άνθρωπος απέχει από τις απολαύσεις του φαγητού και του έρωτα.
 - ε. Πολιτική κοινωνία είναι αδύνατο να συγκροτηθεί χωρίς τη δικαιοσύνη.
 - στ. Τα φυσικά όπλα του ανθρώπου του παρέχουν μεγάλες δυνατότητες να προκαλέσει και το κακό.